

Publicaties

Door Roy Kleukers, met bijdragen van André van Loon (AvL), Menno Reemer (MR), Mark van Veen (MvV), Vincent Kalkman (VK).

EIS-publicaties

Helsdingen, P. van 2002. *Spinnen in de uiterwaarden rond Zaltbommel*. – Stichting EIS-Nederland, Leiden. 11 p. Rapportnr EIS2002-001.

Kalkman, V. 2002. *Libellen in de uiterwaarden rond Zaltbommel*. – Stichting EIS-Nederland, Leiden. 20 p. Rapportnr EIS2002-002.

Kalkman, V. 2002. *Sprinkhanen in de uiterwaarden rond Zaltbommel*. – Stichting EIS-Nederland, Leiden. 20 p. Rapportnr EIS2002-003.

Reemer, M. & F. van der Meer 2002. *Vliegen, bijen en wespen in de uiterwaarden rond Zaltbommel*. – Stichting EIS-Nederland, Leiden. 25 p. Rapportnr EIS2002-004.

Deze serie rapporten vormt, samen met de delen over loopkevers en mollusken (zie onder Overige publicaties Nederland), het verslag van een onderzoek in opdracht van Rijkswaterstaat, directie Oost. Vijf uiterwaarden langs de Waal bij Zaltbommel werden in 2001 bemonsterd, met het doel een overzicht te geven van de fauna van ongewervelde dieren. De resultaten dienen als basis voor verder onderzoek naar de indicatorwaarde van terrestrische ongewervelden in uiterwaarden. Er werden enkele interessante soorten gevonden, voornamelijk van de bijen en graafwespen. Voor de zweefvliegen werd door middel van ordinatie een lijst met karakteristieke soorten per uiterwaardenbiotoop bepaald. In 2002 heeft dit onderzoek een vervolg gekregen, waarvan de rapportage in 2003 zal verschijnen.

Huijbregts, H. 2002. *Het vliegend hert - een bureaustudie*. – EIS-Nederland, Leiden. EIS-rapport 22 p. Rapportnr EIS2002-007.

Dit rapport werd opgesteld in opdracht van de provincie Overijssel en heeft tot doel praktische aanwijzingen te geven voor het behoud van het vliegend hert in Noordoost-Twenthe. Hiervoor is informatie uit alle beschikbare bronnen samengevat en geïnterpreteerd. Specifiek voor de situatie in Noordoost-Twenthe worden concrete aanwijzingen voor beheer en vervolgstudies gedaan. De Nederlandse vindplaatsen worden in kaartvorm (drie periodes) weergegeven en achterin is een uitgebreide literatuurlijst opgenomen.

Jansen, W. & R. Kleukers 2002. *Project rosse sprinkhaan: monitoringverslag 2001*. – Stichting EIS-Nederland, Leiden. 24 p. Rapportnr EIS2002-005.

Dit is alweer het vierde jaar dat de rosse sprinkhaan geteld wordt op de enige Nederlandse vindplaats bij Schin op Geul. Voor het eerst wordt de populatiedichtheid geschat op meer dan 1000 individuen. Omdat de populatie niet bedreigd lijkt wordt voorgesteld om de komende jaren een beperkte telling uit te voeren. Om de vijf jaar zou dan een complete monitoringronde gelopen kunnen worden.

Ketelaar, R., D. Groenendijk, K. Veling & V. Kalkman 2001. *Beschermingsplan dagvlinders en libellen van moerassen, basisdocument voor het soortbeschermingsplan*. – De Vlinderstichting, Wageningen / EIS-Nederland, Leiden. Bestellen kan bij de Vlinderstichting: 0317-467346 / info@vlinderstichting.nl.

Dit beschermingsplan is een achtergronddocument bij het soortbeschermingsplan voor laagveenmoerassen van het ministerie van LNV, dat nog moet verschijnen. Het behandelt vier dagvlinders en drie libellen van de Rode Lijst die in laagveenmoerassen voorkomen: zilveren maan, bruine vuurvlinder, aardbeivlinder, spiegeldikkopje, donkere waterjuffer, noordse winterjuffer en gevlekte witsnuitlibel. Dit zijn zeldzame soorten die in de afgelopen eeuw sterk achteruit zijn gegaan. Om te voorkomen dat de negatieve trends zich voortzetten, worden per soort de knelpunten in kaart gebracht en worden maatregelen voorgesteld. [MR]

Krekels, R., R. Kleukers & P. Verbeek 2002. *De wrattenbijter in de Overasseltse en Hatertse vennen*. – Bureau Natuurbalans-Limes Divergens & EIS-Nederland, Nijmegen & Leiden. 16 p. Rapportnr. EIS2002-06

Dit rapport is opgesteld in opdracht van de provincie Gelderland en bevat aanwijzingen voor inrichting en beheer van een van de twee resterende populaties wrattenbijters in ons land. Zie voor meer details EIS-nieuwsbrief nummer 34 (p. 4).

Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. *De Nederlandse libellen (Odonata)*. – Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij. EIS-Nederland, Nederlandse Fauna 4. 440 p. Te bestellen door 74,50 euro (of 67,50 voor leden KNNV of EIS-Nederland) +3,50 euro (verzendkosten) over te maken op giro 13028 van KNNV Uitgeverij Utrecht, o.v.v. 'Bestelling libellenatlas'.

Dit vierde deel uit de serie Nederlandse Fauna behandelt de libellen. Het is het eerste deel dat in full-colour gedrukt is. Centraal staan de resultaten van het libellenproject van de jeugdbonden, waarbinnen van 1992 tot 1997 heel Nederland op libellen onderzocht is. Het is, zoals bij de andere delen uit de serie, meer dan een verspreidingsatlas. De beschikbare informatie over biologie, ecologie, taxonomie, internationale status en bescherming van de 70 Nederlandse soorten wordt op een aantrekkelijke manier gepresenteerd, waardoor het een echt handboek voor Nederlandstalige libellenliefhebber wordt. Het bladergenot wordt zeer verhoogd door de fraaie kleurenfoto's en de door de Naturalis-tekenaars gemaakte kleurenaquarellen.

Rond, J. de 2002. *Wilde bijen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Voorlopige atlas van vijftien goed herkenbare wilde bijensoorten*. – Gemeentewaterleidingen Amsterdam, Vogelenzang. Te bestellen bij Gemeentewaterleidingen Amsterdam: 023-5233529. (Zie ook de bespreking in EIS-Nieuwsbrief 34, juni 2002.)

Hierin worden 15 bijen uit de Amsterdamse Waterleidingduinen besproken. Van elke soort is een verspreidingskaartje en een fraaie habitustekening in kleur opgenomen. Het is de

bedoeling dat er over enige tijd een dergelijk boekje van álle uit de AW-duinen bekende soorten verschijnt. [MR]

Themanummer Insecten in de duinen (Duin 24 (4), december 2001). – Uitgave van Stichting Duinbehoud & EIS-Nederland, Leiden, 40 p. Te bestellen bij Stichting Duinbehoud (stichting@duinbehoud.nl).

In dit themanummer is een uitgebreid verslag te vinden van de themadag 'Insecten in de duinen' (zie ook EIS-nieuwsbrief nummer 34, p. 33-34). In het kleurrijke nummer passeert een grote variatie aan insecten de revue, van snuitkevers tot zweefvliegen en van mierenleeuwen tot wantsen. In het samenvattende artikel van Theo Zeegers wordt het belang van de duinen als insectenbiotoop gekwantificeerd.

Overige publicaties Nederland

Akkermans, R.W. 2002. *Libellen in het stedelijk gebied van Roermond*. – *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 103-107.

Anonymus 2001. *Meerjarenprogramma Uitvoering Soortenbeleid 2000-2004*. – Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Den Haag, 48 p.

Anonymus 2002. *Natuurvriendelijke oevers in het mondingsgebied van Rijn en Maas*. – Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directie Zuid-Holland, Dienst Weg- en Waterbouwkunde, Delft, 74 p..

Anonymus 2002. *Libellendrama huismussenwerk?!* – *Natura* 99: 118-119.

Anonymus 2002. 'Pitrusrups' toch niet zo zeldzaam? – *Natura* 99: 119.

Baaijens, A. & R. Joosse 2002. *Jaaroverzicht 1999 & 2000*. – *Vlinder- en libellenwerkgroep Zeeland, Oost-Souburg*, 125 p.

Bal, D., H.M. Beije, M. Fellingner, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal & F.J. van Zadelhoff 2001. *Handboek Natuurdoeltypen [tweede, geheel herziene editie]*. – Expertisecentrum LNV, Wageningen. 830 p. Prijs: 30 euro. Te bestellen bij EC-LNV, postbus 30, 6700 AA Wageningen, balie@eclnv.agro.nl, o.v.v. code '2001/020' en het gewenste aantal exemplaren.

Dit lijvige boekwerk is een belangrijk beleidsdocument. Het geeft een concrete invulling aan de Ecologische Hoofdstructuur, middels een stelsel van 92 natuurdoeltypen en bijbehorende doelsoorten. De doelsoorten worden geselecteerd uit de landelijke (concept-)rode lijsten, uit de Europese rode lijst van het IUCN en de bijlagen van de Habitatrichtlijn. Het aantal doelsoorten is gestegen van 657 in 1995 naar 1032. Voor de fauna is de verhouding tussen gewervelde dieren en ongewervelde dieren verschoven van 148-101 naar 236-260. Nieuwe groepen ongewervelden waarvan vertegenwoordigers zijn toegevoegd: sprinkhanen en krekels (rode lijst), kokerjuffers (concept-rode lijst), steenvliegen (concept-rode lijst), haften (concept-rode lijst), platwormen (concept-rode lijst), spinnen (alleen *Dolomedes plantarius*), mieren (vijf soorten bosmieren), kevers (*Graphoderus bilineatus*, *Lucanus cervus*), mollusken (*Unio crassus*, *Pseudanodonta complanata*, *Vertigo angustior*, *Vertigo moulinsiana*), nachtvlinders (*Phyllodesma ilicifolia*,

Euplagia quadripunctaria), bloedzuigers (alleen *Hirudo medicinalis*). De mariene kreeftachtigen en stekelhuidigen komen vanwege een gebrek aan informatie niet meer terug.

Het gehanteerde systeem heeft een directe invloed op gelden voor natuurbeheer. Organisaties worden, bijvoorbeeld binnen het Programma Beheer, afgerekend op de resultaten van hun beheer op de doelsoorten.

Beenen, R. 2002. *Bladkevers van hellinggraslanden en het natuurbeleid*. – *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 227-233. Interessant leesvoer voor eenieder die geïnteresseerd is in de rol van ongewervelden in het Nederlandse natuurbeleid.

Beijne Nierop, B.M. & T. Hakbijl 2002. *Ctenolepisma longicaudatum* heeft ongemerkt bebouwd Nederland veroverd. – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 62: 34-42.

Boer, E.P. de 2002. *Fauna en beheer van wilde bijen en wespen in terreinen van It Fryske Gea*. – *It Fryske Gea, Oltterterp*. Te bestellen bij It Fryske Gea: 0512-381448.

In 1999 en 2000 voerde It Fryske Gea (equivalent van de 'Landschappen' in Friesland) inventarisaties uit van bijen en wespen in negen van hun terreinen. Dit leverde verscheidene interessante vondsten op. De resultaten worden vergeleken met historische gegevens uit het Fries Natuurmuseum en uit het databestand van EIS-Nederland.

Naar aanleiding van de inventarisaties worden per gebied praktische beheertips gegeven die gunstig zijn voor de nestelgelegenheid en de bloemenrijkdom. De resultaten zijn ook gebruikt bij de bepaling van het beleid ten aanzien van de plaatsing van bijenkasten in de gebieden. In overleg met imkers is per gebied bekeken waar, wanneer en hoeveel bijenkasten er geplaatst mogen worden. [MR]

Bonte, D.R.B., W.E.J. Dekoninck & M.A.A. Pollet 2002. *Duinstruwelen als habitat voor insecten en spinnen*. – *De Levende Natuur* 103: 95-97.

Breugel, P. van 2001. *Ideeën voor nesthulp aan insecten*. – *Bijen* 10: 272-275.

Brouwer, E., C.F. van Beusekom, J.E.R. Klaren & G. Th. van Beusekom 2002. *EKS, Ecologisch Kennissysteem Toepassing veenweidegebieden, versie 1*. – *International Plant Technology Services B.V., Bilthoven*. Te bestellen voor 50 euro bij IPTS, Van Slingelandtstraat 49, 6828 VC Arnhem. CD-rom met handleiding, door IPTS gemaakt in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten. Het betreft een hulp voor botanisch beheer op voormalige landbouwgronden in het veenweidegebied. Er wordt in beperkte mate aandacht geschonken aan fauna, waarbij EIS-Nederland een bijdrage heeft geleverd voor de sprinkhanen.

Brugge, B. 2002. *Wapenvliegengabel [tweede druk]*. – *Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht*. 94 p. Prijs: 4 euro. Te bestellen via www.jeugdbondsuitgeverij.nl.

Deze nieuwe druk van de wapenvliegengabel beslaat twee vliegengeslachten die samen als wapenvliegen bekend staan: de Stratiomyidae en de Xylomyidae. Het is 13 jaar geleden dat de eerste druk uitkwam. In de tussentijd is meer informatie over de groep verzameld en zijn de sterke en zwakke punten van de tabel aan het licht gekomen. Deze informatie en verbeteringen zijn in de tabel verwerkt.

Het boekje is een unieke informatiebron over de Nederlandse en Belgische wapenvliegen. Het biedt tabellen tot de soorten van de 46 Nederlandse en 47 Belgische Wapenvliegen, aangevuld met ongeveer 10 soorten die niet hier maar wel in Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken, Noord-Frankrijk of het westelijk deel van Duitsland voorkomen. Daarnaast wordt per soort een beschrijving van voorkomen, vliegtijd en ecologie van vlieg en larve gegeven. In deze beschrijvingen ligt in de eerste plaats de nadruk op Nederlandse informatie, aangevuld met Belgische gegevens. Voor de Nederlandse en Belgische soorten geeft de tabel kwantitatieve details als vindplaatsen en hokken. Waar nodig en beschikbaar komt literatuurinformatie aan bod. Tenslotte worden verspreidingskaarten gegeven. Voor de Nederlandse soorten de verspreiding in Nederland en een Europese verspreiding, voor de overige soorten alleen een Europees kaartje.

De tabellen zijn goed bruikbaar en ruim geïllustreerd. Ik heb een aantal dieren geprobeerd en kwam zonder veel twijfel op de goede soorten uit. Wel wordt soms verwezen naar essentiële figuren uit het begin. Dat betekent bladeren, wat met het twee maal opnemen van een figuur voorkomen had kunnen worden. Bij het determineren van een aantal *Nemotelus* viel me op dat er soms goed gelezen en vergeleken moet worden: onderzijde achterlijf vrijwel geheel zwart kan een geel tweede sterniet inhouden. De tekening maakt dit duidelijk, maar alleen lezend was ik fout gegaan. De beschreven verschillen tussen *N. notatus* en *N. uliginosus* waren in ieder geval afdoende om deze lastig te onderscheiden soorten (de kortsnuitige vorm van vrouwtjes *uliginosus* is een erkend probleem) uit elkaar te houden.

Een tabel tot de larven ontbreekt helaas nog. Ik schrijf helaas, omdat bij het begrijpen van het voorkomen van insecten het larvestadium vaak cruciaal is en een tabel tot de larven een stimulans tot het doen van ecologische waarnemingen kan zijn. Het voorwoord geeft aan dat de moeilijkheden bij een drietal genera liggen. Mag ik de oproep doen voor de andere genera wel een larventabel te publiceren?

Mijn conclusie is dat deze tabel niet mag ontbreken in de boekenkast van de actieve veldbioloog, ook al heeft hij de eerste druk reeds in bezit. [MvV]

Bruyne, R.H. de, H. Wallbrink & A.W. Gmelig Meyling 2002. Landslakken (Mollusca) in de uiterwaarden rond Zaltbommel. – Stichting Anemoon, Bennebroek. 26 p.

Dit rapport heeft betrekking op hetzelfde onderzoek als de rapporten over de uiterwaarden bij Zaltbommel, zoals beschreven onder EIS-publicaties.

Bulten, M.C. & M.M. Kwak 2002. Nature management and insects. – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 24-26.

Delft, J. van 2002. Natuurwaarden van het Brugven in Valkenswaard. – Jeugd-IVN, Valkenswaard, 19 p.

Dijkers, C. 2002. Quick-Scan Kennisbank voor macroinvertebraten. – Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling, Lelystad, 52 p.

Duijm, M. 2002. Malaria in Nederland? – Natura 99: 75.

Eggink, G., J. Wiertz & J. Hesselink (red.) 2002. Nationale Natuurverkenning 2, 2000-2030. – Natuurplanbureau, Bilthoven, 224 p.

De Natuurverkenning 2 schets de mogelijke ontwikkeling van de natuur en landschap in 2030. Hierbij is uitgegaan van een viertal mogelijke maatschappelijke scenario's en het huidige natuurbeleid. [VK]

Gereads, R. & V.A. van Schaik 2002. Het voorkomen van de beekrombout (*Gomphus vulgatissimus*) langs de Roer. – Natuurhistorisch Maandblad 91: 113-118.

Groenen, F. 2002. *Eulamprotes immaculatella* (Lepidoptera: Gelechiidae) nieuw voor de Nederlandse fauna. – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 59-60.

Goubitz, O. 2002. Metselwespen. – Natura 99: 20-21.

Halm, H. van 2002. Mijn favoriet: de prachtspin of grote wolfspin. – Natura 99: 140-141.

Hannen, J. 2002. De mollusken van het Weerterbos. – Natuurhistorisch Maandblad 91: 287-290.

Hazelhorst, H. & A. Huizinga 2001. Dagvlinders en libellen van het Wierdense veld. – Eigen uitgave, Almelo, 50 p.

Heer, K. de 2002. Mijn favoriet: rare pitrusrupsen. – Natura 99: 79.

Hermans, J.T. 2002. De libellenfauna van het Weerterbos. – Natuurhistorisch Maandblad 91: 270-274.

Holt, H. ten & R. de Vos 2002. *Mythimna scirpi* en *Mythimna sicula* (Lepidoptera: Noctuidae) een complex soortenduo in de Nederlands fauna. – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 90-95.

Huijbregts, H. 2002. Nederlandse bromvliegen (Diptera: Calliphoridae), inclusief acht soorten nieuw voor Nederland. – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 82-89.

Jong, H. de 2002. In memoriam Volkert Simon van der Goot (23 september 1928 – 31 augustus 2001). – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 48-53.

Jacobusse, Ch. & M.A. Hemminga 2001. Zeldzaam Zeeuws, bijzondere planten en dieren in Zeeland. – Stichting het Zeeuws Landschap, Heinkenszand. 224 p. ISBN 90-806370-1-7

Dit fraaie boek werd uitgegeven bij het 65-jarig bestaan van het Zeeuws landschap en werd gratis toegezonden aan de leden. Het behandelt 100 typisch Zeeuwse planten en dieren. Opvallend is hierbij dat men zich niet beperkt heeft tot de bekende aibare groepen, maar ook bijvoorbeeld boorvliegen, pisbedden en graafwespen krijgen aandacht. In de bijlagen is een Zeeuwse rode lijst opgenomen, waaraan EIS-Nederland ook een bijdrage heeft geleverd. Het is de bedoeling om in de komende jaren een 10-delige checklist van de gehele Zeeuwse flora en fauna samen te stellen.

Janssen, M. 2002. Onbekende pseudoscorpionen. – Natura 99: 151-152.

- Ketelaar, R. 2001. *De speerwaterjuffer in Nederland: verspreiding, ecologie en bescherming*. – De Vlinderstichting, Wageningen, rapport VS2001.032, 76 p.
- Ketelaar, R. 2001. *De donkere waterjuffer uit het duister?* – De Vlinderstichting, Wageningen, rapport VS2001.027, 57 p.
- Koning, M. & H.J. Koning-Van Vuren 2001. *Loopkevers in de Amsterdamse Waterleidingduinen*. – Gemeentewaterleidingen, Vogelenzang, 16 p.
- Kooistra-Vroegop, A. 2002. Een 'tigger' in een web. – *Natura* 99: 20. [over *Argiope bruennichi*]
- Kraker, C. de & P.J.T. Derks 2002. *Verslag Hompelvoet/Markenje 2001*. – Sandvicensis Ecologisch Adviesbureau, Burgh-Haamstede, 60 p.
- Kraker, C. de & P.J.T. Derks 2002. *Vegetatie van de Slikken van Bommenede*. – Sandvicensis Ecologisch Adviesbureau, Burgh-Haamstede, 32 p.
- Kuchlein, J.H. & C.M. Kuchlein-Nijsten 2002. *Phyllonorycter medicaginella (Lepidoptera: Gracillariidae) new for the Netherlands*. – *Entomologische Berichten*, Amsterdam 62: 96-100.
- Kuchlein, J.H. & C.G.A.M. Naves 2002. *Epinotia signatana, a new tortricid moth for the Dutch fauna (Lepidoptera: Tortricidae)*. – *Entomologische Berichten*, Amsterdam 62: 61-63.
- Kuijper, W.J. 2002. *Vegetatie en weekdierfauna van een verdwenen duinmeer bij Noordwijk*. – *De Levende Natuur* 103: 165-168.
- Lambrechts, J. 2002. *Ongewervelden en ruigte, het belang van overblijvende vegetaties voor sprinkhanen*. – *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 141-144.
- Lemaire, A.A. (red.) 2001. *Beleidsmonitoring OBN-fauna 2001*. – Vereniging voor Onderzoek aan Flora en Fauna, Nijmegen, 92 p.
- Dit rapport bevat de eerste resultaten van de monitoring van een grote diversiteit aan soortgroepen in terreinen waarin maatregelen zijn genomen ten behoeve van het Overlevingsplan Bos en Natuur. Binnen dit project verzorgt EIS-Nederland een deel van het veldwerk voor de libellen, sprinkhanen en dagvlinders.
- Linden, J. van der 2002. *Oproep tijgerspin*. – *Natura* 99: 87.
- Molin, C. 2002. *Pseudoscorpionen op Terschelling*. – *Natura* 99: 148-149.
- Nieuwenhuijsen, H. 2002. *Metselwespecons zijn van de koolzwarte spinnendoder*. – *Natura* 99: 118.
- Oostendorp, M. 2002. *Het landelijk gebied tussen Malden en Molenhoek als ecologische corridor voor fauna*. – Afdeling Milieukunde KUN/Wetenschapswinkel, Nijmegen. 120 p.
- Hermans, J., N. Bolt & F. Raemakers 2002. *De zweefvliegen van het Weerterbos*. – *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 307-311.
- Meer, F. van der 2002. *De angeldragers van Meijndel*. – *Entomologische Berichten*, Amsterdam 62: 14-16.
- Mol, A. 2002. *'Pitrusrupsen' geïdentificeerd*. – *Natura* 99: 150-151.
- Nieuwenhuijsen, H. & H. Duffels 2002. *In memoriam Henny Wiering (5 december 1929 – 13 oktober 2001)*. – *Entomologische Berichten*, Amsterdam 62: 54-56.
- Raad voor het Landelijk Gebied 2002. *Voorkomen is beter ..., advies over soortenbescherming en economische ontwikkeling*. – Raad voor het Landelijk Gebied, Amersfoort, 60 p.
- Raemakers, F. 2002. *De snuitkevers van het Weerterbos*. – *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 311-313.
- Reemer, M. 2001. *Tuinieren met zweefvliegen*. – *Bijen* 10: 275-276.
- Rond, J. de 2002. *Komen en gaan van de platkopwespenfauna in Flevoland*. – *Entomologische Berichten*, Amsterdam 62: 30-32.
- Ruiter, E. 2002. *Een klein drama in een idyllisch oord*. – *Natura* 99: 80-81. [over libellen]
- SOVON 2002. *Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000, verspreiding, aantallen verandering*. – Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland, Nederlandse Fauna 5. 584 p. Te bestellen door 62,50 euro + 3,50 euro (verzendkosten) over te maken op giro 13028 van KNNV Uitgeverij Utrecht, o.v.v. 'Bestelling broedvogelatlas'.
- Hoewel dit boek niet over ongewervelde dieren gaat, zijn er twee redenen om het toch in deze nieuwsbrief te bespreken. Ten eerste omdat het verschijnt in de mede door EIS-Nederland uitgegeven serie Nederlandse Fauna en ten tweede door het prachtige kaartmateriaal. Voor de eerste maal, in ieder geval voor het Nederland, heeft een organisatie (SOVON) de mogelijkheid om twee atlasperiodes (1973-1977 en 1998-2000) met elkaar te vergelijken. Om de verschillen te illustreren worden diverse vernieuwende kaarten gepresenteerd. Een kaart met de hokken waarin de soort is verschenen of verdwenen, kaarten met aantalsschattingen en, voor een selectie van de soorten, kaarten met de relatieve dichtheid, waarin de kerngebieden vuurrood opvlammen. Het doorbladeren van de soortbeschrijvingen roept meteen een karrenvracht aan vragen op. Waarom gaat de groene specht achteruit in het noorden van het land en vooruit in Zeeland? Is de witte kwikstaart echt de meest verspreide Nederlandse broedvogel? Hoe komt het dat soorten als patrijs sterk achteruit gaan in het agrarisch gebied en bijvoorbeeld de grauwe kiekendief vooruit?
- Als je ziet hoe met relatief goedkoop verspreidingsonderzoek een prachtig inzicht gegeven kan worden in de veranderingen van een soortgroep, dan vraag je je af waarom de overheid zo veel waarde hecht aan monitoring. Dit levert voor veel geld veelal slechts platte diagrammen op.
- Bij al dit prachtigs neem je de soms vrij saaie zwartwittekeningen en fletse kleurenfoto's graag op de koop toe. Mooie foto-

boeken over vogels zijn er genoeg. Deze atlas levert een echt vernieuwende bijdrage aan de kennis over de Nederlandse natuur.

Swaaij, C.A.M. van, R. Ketelaar & D. Groenendijk 2002. *Dagvlinders en libellen onder de meetlat: jaarverslag 2001*. – De Vlinderstichting Wageningen, 29 p. Rapport VS2002.010.

De jaarverslagen van het landelijk meetnet dagvlinders en libellen zijn vooral bedoeld voor de vrijwilligers die monitoringsroutes tellen maar zeker ook voor entomologen die geïnteresseerd zijn in veranderingen in de Nederlandse natuur. In 2001 werden er voor vlinders meer dan 450 en voor libellen meer dan 300 monitoringsroutes gelopen. Voor vlinders worden veel van deze routes al meer dan tien jaar gelopen en leveren ze al veel resultaten op. De gegevens zijn ingedeeld in verschillende regio's en hierdoor is het mogelijk om te zien dat regionale trend soms sterk afwijken van de landelijke trend. Een mooi voorbeeld hiervan is het heideblauwtje die in de duinen een sterke afname vertoont terwijl dit op landelijk niveau gecompenseerd wordt door de vooruitgang in het binnenland. De libellen worden pas sinds enkele jaren geteld en het is nog niet mogelijk om trends te berekenen. Een harde conclusie is dat 23 van de 41 soorten dagvlinders afgelopen jaren achteruit zijn gegaan. Zelf sommige algemene soorten als bijvoorbeeld de kleine vos blijken een duidelijke afname te vertonen. [VK]

Tomassen, H. & F. Smolders (red.) 2002. *Onderzoek ten behoeve van herstel en beheer van Nederlandse hoogvenen*. – Expertisecentrum LNV, Wageningen, 186 p. Rapport EC-LNV 2002-139.

Turin, H., K. Alders & C. Dolleman 2002. *Loopkevers in het rivierengebied, verslag van de bemonstering in vijf uiterwaarden langs de Waal bij Zaltbommel - najaar 2001*. – Stichting Faunistisch Onderzoek Carabidae, Wageningen. 40 p.

Dit rapport heeft betrekking op hetzelfde onderzoek als de rapporten over de uiterwaarden bij Zaltbommel, zoals beschreven onder EIS-publicaties.

Vercoetere, B. 2002. *De zeggekorfslak in België en Nederland*. – De Levende Natuur 103: 16-21.

Vereniging PSO 2002. *Heldere Natuurbescherming: in het belang van iedereen*. – Vereniging Platform Soortenbeschermende Organisaties, Wageningen. 15 p.

VOFF 2001. *Beschermde soorten op het spoorwegemplacement Kerkrade-De Locht*. – Vereniging voor onderzoek aan Flora en Fauna, Nijmegen, 33p.

Vorst, O. & J.G.M. Cuppen 2002. *Entomofauna van Westerwolde, verslag van de 156^e zomerbijeenkomst te Ter Apel*. – Entomologische Berichten, Amsterdam 62: 101-120.

Wallis de Vries, M. 2001. *Beschermingsplan veldparelmoervlinder 2001-2005*. – Expertisecentrum LNV, Wageningen, 50 p. Rapport Directie Natuurbeheer nr 2001/013.

Witmer, M., J. Dirx, H. Leneman, J. Notenboom, M. van Veen & K. Sollart 2002. *Natuurbalans 2002*. – Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven, 172 p. + samenvatting van 16 p. Voor verkrijgbaarheid zie www.natuurplanbureau.nl.

Tijdschriften

Brachytron. – Uitgever: Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, Assen. ISSN 1386-3460. Postadres: Gerard Abbingh, Muddegoorn 78, 9403 NK Assen, g.abbingh@hetnet.nl. Lidmaatschap 12,50 euro per jaar.

nummer 3,2 (december 1999), 30 p.

nummer 4,1 (juli 2000), 30 p.

nummer 4,2 (december 2000), 30 p.

nummer 5, 1&2 (december 2001), 46 p.

nummer 6,1 (oktober 2002), 30 p.

Dit fraai vormgegeven tijdschrift staat iedere keer weer vol interessante libellenverhalen. De artikelen zijn meestal van een hoog niveau en brengen ook echt nieuws. De toon is vlot en de fraaie vormgeving nodigt zeer uit tot lezen en bladeren. Als klap op de vuurpijl is recent nummer 6 (1) verschenen, een kleurenissuë over interessante libellengebieden in ons land.

BZZZ, Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera van de NEV. – Uitgever: Sectie Hymenoptera van de NEV, Arnhem. Verschijnt tweemaal per jaar. Opgave bij hnieuwenhuijsen@zonnet.nl.

nummer 7 (april 1998): 1-22.

nummer 8 (november 1998): 23-46.

nummer 9 (april 1999): 1-26.

nummer 10 (november 1999): 27-56.

nummer 11 (april 2000): 1-24.

nummer 12 (november 2000): 25-52.

nummer 13 (april 2001): 1-20.

nummer 14 (november 2001): 21-51.

nummer 15 (april 2002): 1-38.

nummer 16 (november 2002): 39-72.

Het is altijd weer een plezier om de BZZZ op de mat te vinden. De excursieverslagen, aanwijzingen voor identificatie, introductie tot onbekende groepen (Symphyta!) en waarnemingenlijsten stimuleren zelfs een verstokte sprinkhanenonderzoeker tot een bekering tot de Hymenoptera. Soms duiken er vreemde elementen op, zoals het diagram op p. 61 van nummer 16, dat er zonder toelichting wat verloren bij staat.

Natuurfocus. – Uitgever: Natuurstudievereniging Natuurpunt vzw. Abonnement voor 4 nummer per jaar kost 8,5 euro, mits u lid bent van Natuurpunt (lidmaatschap 17,5 euro). Voor verdere informatie zie www.natuurpunt.be.

Onze zuiderburen hebben een nieuw natuurtijdschrift gemaakt. Het eerste nummer verscheen in januari 2002 en ziet er zeer interessant uit. Serieuze aandacht voor beheer en oecologie, in een modern en aantrekkelijk jasje. Zeg maar een kruising tussen De Levende Natuur en Grasduinen. Na zo'n eerste nummer is natuurlijk altijd afwachten hoe de lijn zich voortzet, maar het ziet er veelbelovend uit. Er staat een artikel en een mededeling over ongewervelde dieren in: partnerkeuze en kleurvormen bij waterjuffers en insecten als voedsel van patrijzen.

Nieuwsbrief Saltabel. – Uitgever: Sprinkhanenwerkgroep van de Benelux, EIS-Nederland. Nr. 19 (15-III-2002), 18 p.

Dit is voorlopig de laatste Nieuwsbrief Saltabel. Het tijdschrift verscheen vanwege het opdrogen van de kopij de laatste jaren al erg onregelmatig en de redactie heeft dan ook besloten om er einde aan te maken. Dit betekent echter niet dat de werkgroep ophoudt te bestaan. Er is een website in voorbereiding en ook de jaarlijkse sprinkhanenweekenden zullen blijven worden georganiseerd.

De Vliegenmepper. – Uitgever: Sectie Diptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging, Haarlem. Abonnement: Opgave door overmaken 7,50 euro abonnementsgeld (twee nummers per jaar) op giro 5621403 t.n.v. penningmeester Sectie Diptera te Haarlem, o.v.v. lidmaatschap sectie Diptera.

jaargang 7, nummer 1 (mei 1998): 1-12.

jaargang 7, nummer 2 (december 1998): 1-14.

jaargang 8, nummer 1 (mei 1999): 1-22.

jaargang 9, nummer 1 (maart 2000): 1-24.

jaargang 9, nummer 2 (december 2000): 1-12.

jaargang 10, nummer 1 (mei 2001): 1-30.

jaargang 10, nummer 2 (december 2002): 1-26.

jaargang 11, nummer 1 (april 2002): 1-26.

De Vliegenmepper is al weer jarenlang het communicatiemedium voor de Nederlandse vliegenonderzoekers. Zoals te verwachten is er vrij veel aandacht voor zweefvliegen, maar er komt steeds een grote diversiteit aan groepen aan bod. Vooral het literatuuroverzicht is altijd zeer uitgebreid. Verder onder meer excursieverslagen, interessante waarnemingen, proef-tabellen.

ZweefvliegenNieuwsbrief. – Uitgever: Zweefvliegenproject van de NJN, EIS-Nederland, sectie Diptera van de NEV. Opgave: Bureau EIS-Nederland, postbus 9517, 2300 RA Leiden, EIS@Naturalis.nm.nl

jaargang 3, nummer 1 (februari 1999): 1-12.

jaargang 3, nummer 2 (april 1999): 1-18.

jaargang 3, nummer 3 (november 1999): 1-24.

jaargang 4, nummer 1 (februari 2000): 1-24.

jaargang 4, nummer 2 (augustus 2000): 1-20.

jaargang 4, nummer 3 (december 2000): 1-12.

jaargang 5, nummer 1 (april 2001): 1-36.

jaargang 5, nummer 2 (november 2001): 1-8.

jaargang 6, nummer 1 (april 2002): 1-32.

jaargang 6, nummer 2 (juli 2002): 1-16.

jaargang 6, nummer 3 (november 2002): 1-20.

Deze nieuwsbrief speelt een zeer belangrijke rol in het landelijke zweefvliegenproject. De stand van het project werd gepresenteerd aan de honderden medewerkers, met nieuwtjes op het gebied van naamgeving, determinatie, meetings en bijzondere vondsten. Ook na het afsluiten van het veldwerk zal deze nieuwsbrief blijven verschijnen.

Buitenlandse publicaties

Maas, S., P. Detzel & A. Staudt 2002. *Gefährdungsanalyse der Heuschrecken Deutschlands, Verbreitungsatlas, Gefährdungseinstufung und Schutzkonzepte*. – Bundesamt für Naturschutz (BfN), Bonn. 402 p. ISBN 3-7843-3828-3. Prijs 18 euro (+ verzendkosten), te bestellen bij BfN-Schriftenvertrieb im Landwirtschaftsverlag, 48084 Münster, www.lv-h.de.

In dit boekwerk wordt, naar mijn weten, voor het eerst een Duitse verspreidingsatlas van een groep ongewervelden, de sprinkhanen en krekels, gepresenteerd. Het blijkt moeilijk te zijn om in Duitsland financiering te vinden voor landsdekkende (bondsdagoverschrijdende) verspreidingsatlassen. Samen te stellen. De verspreidingskaarten zijn hier ook een bijproduct van een algemene bedreigingsanalyse, die in opdracht van de overheid werd samengesteld.

Het moet een enorm karwij geweest zijn om het zeer gevarieerde bronnenmateriaal om te werken naar een uniform data-

bestand. De bedreigingsanalyse is interessant vanwege de verschillen met IUCN-methodiek. Zo is bijvoorbeeld de 'Verinselungsgrad' (mate van versnippering) ook als factor meegewogen. Van elke soort is een 'Steckbrief' opgenomen, met gestructureerde informatie over morfologie, biologie, biotopen en vooral verspreiding in binnen- en buitenland. Achter de soortbesprekingen zijn de verspreidingskaarten voor Duitsland paginagroot opgenomen. Er zijn drie perioden aangehouden met de datumscheiding bij 1950 en 1980, met als symbolen respectievelijk een open rondje, een halfgevuuld rondje en een dichte stip. Dit betekent dat als er uit meerdere periodes gegevens zijn, dan vallen deze symbolen over elkaar en is alleen de meest recente periode te herkennen. Daarom is in de kaarten jammer genoeg niet te zien of een soort zich heeft uitgebreid (zoals bij *Phaneroptera falcata* en *Conocephalus discolor*). De kaarten leveren natuurlijk nog genoeg interessant vergelijkingsmateriaal op met de Nederlandse kaarten. Zo komen sommige spannende soorten behoorlijk dicht bij de Nederlandse grens voor: bijvoorbeeld *Barbitistes serricauda*, *Chorthippus dorsatus*, *Leptophyes albobittata*, *Metrioptera bicolor*, *Myrmecophilus acervorum*, *Oecanthus pellucens*, *Omocestus haemorrhoidalis*, *Sphingonotus caeruleus*. De kaarten plaatsen de meest bedreigde Nederlandse soorten in een breder kader. *Ephippiger ephippiger*, *Gampsocleis glabra*, *Gryllus campestris* en *Psophus stridulus*, zijn ook in (vooral Noord-) Duitsland op veel plaatsen verdwenen, terwijl soorten als *Chorthippus montanus* of *C. apricarius* in grote delen van Duitsland bijzonder algemeen is.

Het is geen mooi boek voor het grote publiek geworden, met kleurenillustraties of een determinatietabel. Je zou het eerder een basisrapport over de Duitse sprinkhanenfauna kunnen noemen. Voor de geïnteresseerde sprinkhanenonderzoeker is het echter een onmisbaar naslagwerk.

Schoeters, E. & F. Vankerkhoven 2001. *Onze mieren*. – Educatie Limburgs Landschap vzw, Heusden-Zolder. 175 p.

Schoeters, E. & F. Vankerkhoven 2002. *Onze mieren. Geactualiseerde determinatietabel voor België*. – Educatie Limburgs Landschap vzw, Heusden-Zolder. 62 p. Te bestellen bij Educatie Limburgs Landschap vzw, Domherenhuis, Dekenstraat 39, 3550 Heusden-Zolder, België, e-mail limburgs-landschap@pi.be. Prijs 9,50 euro (beide delen samen).

Het eerste deel van dit tweeluik over Belgische mieren geeft een algemene inleiding over mieren, waaronder een beknopt overzicht van bekende groepen (wereldwijd, inclusief bijvoorbeeld trekmiere en bladspijdermiere) gevolgd door hoofdstukken over morfologie, sociale organisatie, koloniestichting en ecologie. In de tweede helft van het eerste deel wordt het voorkomen van mieren in de Belgische provincie Limburg besproken. De soortteksten worden geïllustreerd met een scanning-electronenmicroscopiefoto (meestal van een werkster) en een Limburgs verspreidingskaartje. In twee bijlagen zijn respectievelijk zwart-witfoto's te vinden van gevleugelde geslachtelijke dieren van een aantal soorten, en kleurenfoto's van de meeste in België aan te treffen soorten (voornamelijk van werksters); in beide bijlagen betreft het foto's gemaakt via een binoculair.

Het tweede deel betreft een determinatietabel voor werksters en/of koninginnen. De taxonomie is modern en volgt de indeling van de Duitse myrmecoloog Bernhard Seifert. Het bijzondere aan de tabel is dat de determinatiekenmerken worden geïllustreerd met scanning-electronenmicroscopiefoto's. Deze

geven uiteraard enorm veel details, die echter bij normaal determineren met een binoculair niet zichtbaar zijn. Niettemin vormt dit een waardevolle aanvulling op de 'klassiek' geïllustreerde tabellen omdat door de foto's veel meer inzicht wordt gegeven in de structuur (beharing, pubescentie, sculp-

tuur, insnijdingen etc.) die aan bepaalde determinatiekenmerken ten grondslag ligt.

Voor zowel de Belgische als de Nederlandse myrmecologen zijn deze twee boekjes een 'must' en zijn hun toch al weinige geld meer dan waard. [AvL]

Bureau EIS-Nederland

Bereikbaarheid bureau en medewerkers

Bureau EIS-Nederland (ma-vr)

telefoon 071-5687670

e-mail eis@naturalis.nnm.nl

Peter van Helsdingen (geen vaste dagen)

telefoon 071-5687413

e-mail helsdingen@naturalis.nnm.nl

Vincent Kalkman (ma-vr)

telefoon 071-5687413

e-mail kalkman@naturalis.nnm.nl

Roy Kleukers (ma, di, wo)

telefoon 071-5687578

e-mail kleukers@naturalis.nnm.nl

André van Loon (di, wo, (do))

telefoon 071-5687670

e-mail loona@naturalis.nnm.nl

Menno Reemer (ma-vr)

telefoon 071-5687594

e-mail reemer@naturalis.nnm.nl

John Smit (ma-vr)

telefoon 071-5687594

e-mail smitj@naturalis.nnm.nl

